

GADAĆ (150) *vb impf*

W inf gad- (34), gąd- (5); gad- : gąd- *BierEz* (7 : 1), *Prot* (1 : 1), *SarnUzn* (1 : 2), *PaprPan* (2 : 1).
♦ *W formach imp* gąd- (12), gad- (1); gąd- : gad- *RejZwierc* (1 : 1). ♦ *W pozostałych formach* gąd- (83), gad- (2); gad- *Leop*; gąd- : gad- *RejFig* (1 : 1). ♦ *Drugie a jasne*.

inf gadać (39). ♦ *praes 1 sg* gądam (6). ♦ *2 sg* gądasz (4). ♦ *3 sg* gąda (8). ♦ *1 pl* gądamy (2). ♦ *2 pl* gądacie (4). ♦ *3 pl* gądają (6). ♦ *1 du* gądawą (1) *MWilkHist* I4v. ♦ *praet 3 sg m* gądął (22). *f* gadała (5). ♦ *1 pl m pers* -smy gądali (1). *subst* -chmy gadały (1). ♦ *3 pl m pers* gądali (12). *subst* gadały (2). ♦ *1 du m pers* -chwa gadała (1) *OrzQuin* H2v. ♦ *2 du m pers* -sta gadała (1) *OrzRozm* Lv. ♦ *fut 3 sg m* będzie gadać (1). ♦ *3 pl m pers* będą gadać (1). ♦ *imp 2 sg* gądaj (12). ♦ *3 sg* niech gąda (1). ♦ *1 pl* gądajmy (1). ♦ *2 pl* gądajcie (1). ♦ *con 1 sg m* bych gądął (1). ♦ *2 sg m* byś gądął (1). ♦ *3 sg m* by gądął (3). ♦ *3 pl m pers* by gądali (1). ♦ *part praes act* gądając (12).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. *Opowiadać przypowieści, zadawać zagadki, pytać, rozwiązywać zagadki, zgadywać* (16) : IEdną pání drugiego pytałá gadáiąc/ Iákobyś ty ná dziecię/ ná mácierz wfiádáiąc/ Záwołał by byeżało *RejFig* Dd4, Bb8; *RejZwierc* 49; *Micari digitis*, Pálcami grác. Genus fuit ludi apud veteres, Była nieyáka krotochwilá v ftárych yeden mżał á drugi vkázował pálce/ mowiąc/ gaday wiele ich *Mącz* 220c; tedy Krol rzekł/ Gadkiś niezgadł/ áleć dawam przez noc żywot zdrowy/ á rádzeń rozmyśli fie lepiej/ á gdyż on drugiego dnia przernienił á ináčzey gadał/ tedy wnetki iemu głowę ściąć/ á nád wrothy mieyfckiem i zawieść ią kazał *HistRzym* 8; *PaprPan* Z2v; y przy ftole gdy Bifkup piłmo święte wykładał: przyleciał kruk do okná kracząc. tedy Kárynus śmieiąc fię znáu ki Bifkupiey/ pytał: gadaycie co ten mowi? *SkarŻyw* 454; twarz naświétfzą vplwáli/ oczy záwiázáli/ policzki mu dawáiąc/ gádác mu kazáli. *ArtKanc* D12v.

gadać co (4): Przypowieści dziwne gadał/ A w nich fw[a] mądrość rozdawał *BierEz* F2v; Tę gadkę gdy Ligurgus wziął/ Bezmiernie się fmućić począł: Mysłąc iákoby ią gádác/ Słufzną pořłom odpowiedź dác. *BierEz* F3v; *PaprPan* M3. *Cf* »gadkę gadać«.

gadać na co (1): Miło temu gadki dáváć/ kto vmie ná nie gádác. *HistRzym* 25.

gadać z kim (1): Oktálicius mądry mogłby z nimi gádác/ Odpowiedzą ná wfzytko co iedno fmie zádác *PaprPan* N2.

gadać o czym (1): O Kurze dwa gádáli/ dwákroć fie národził/ Oycá miał pod niebiofy/ Potym prorokiem był. [...] Drugi powftał/ zły to żárt/ z Bogá wfzechmocnego. *RejFig* Cc2.

Zwroty: »gadkę gadać« (1): Ezop rzekł/ nie trzebá tu myřlić/ Latwie to mogę záplácić: Boć tę gadkę dzieci gadáią/ W Bábilonie gdy igráią. *BierEz* G3.

»gadać sobie« (1): GAdáli fobie fiedząc/ co ieft nařmielfzego/ Miánowáli Miedźwiedzia/ drudzy Lwá fřogiego. *RejFig* Dd3v.

2. *Prorokować, wróżyć, przepowiadać przyszłość, tłumaczyć przepowiednie, domyslać się; divinare* *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *coniectare*, *conicere* *Mącz*, *Cn*; *augurare*, *halionari*, *venire coniecto* *Mącz*; *praedivinare* *Calep*; *argumentari*, *assequi a. augurare a. consequi a. duci a. percipere a. prospicere a. providere* *coniectura*, *assequi cogitatione a. suspicione*, *colligere ex animo suo a. cogitatione et ratione*, *facere coniecturam*, *inferre suspicionem*, *de sensu iudicare*, *praesumere*, *prospicere animo a. cogitatjone a. mente*,

pulsari suspicione, scire quod nescias, recte rationem tenere Cn (14) : A táko ty część będziefz miał/ Ieſlibych ia prawie gadał. A ieſlibych w tym vmylił/ Iżbych nic k rzeczy nie mowił: Ty wždy ſwoię część wybáwifz *BierEz E4*; Auguro, [...] ex volatu avium coniecturam capere, augurare et divinare idem. Gádác [Odbicie I: Gádác]. *Mącz 20c*; Coniicito quid ego ex hac inopia nunc capiam, Gaday yákomi ſie wiele z tego vboſtwa dóſtawa. *Mącz 34d*; Divino, Prorokuyę/ Gadam. *Mącz 91c*; Tu coniicito cetera, Gaday álbo ſie domyſlay drugich rzeczy. *Mącz 162a, 91c [2 r.], 153b, 162a, 226d*; izali niewiećie iſz gadaiać zgádnąć może [*quod augurando augurabitur*] małz który iáko iá (ieft)? *BudBid Gen 44/15; Calep 336b*.

gadać o czym (1): gdyżes ziemskie rzeczy rozumiał/ czemuſ ſmiał o niebieskich gádác/ fáłſzywie przyſzłe rzezy powiádaiać. *HistAl A7v*.

Zwrot: »przyszłą rzecz gadać« (1): Praedivino – Przifzła rzecz gadam, wieſzczę. *Calep 832a*.

3. *Dysputować, rozprawiać, rozważać; przekonywać, argumentować; omawiać, twierdzić; venire in contentione Mącz; commentari, dialogum a. orationem habere, sermocinari, rem agitare sermonibus Cn (60)* : Kot rzekł/ vmieſz gádác/ Aleć iá wždy muſzę ſniádác *BierEz H4*; Yeſli rzeczeſz/ iż ono/ Oćyec wyętfy yeſt niſzi ya/ wedle człowyeczeńſtwa pan mowił [...]: toć yuż będye wedle ſwey woley gádác/ á nye wedle ſłow piſmem piſmo wykłádać. *KromRozm II r3v; SarnUzn F6*; przez czternaſcie mieſięcy namawiaiać ſię/ y wolnie w miłoſci gádaiać/ taką vniá [...] vczynili/ nápiſali/ podpifałi/ zápieczętowáli *SkarJedn 268*.

gadać co (5): *OpecŻyw 167v; MurzHist S2v; PaprPan S2v*; prawie omglewał od teſknoſci/ żeſmy go wynoſić muſieli/ á o P. Bogu y rzeczach ſwiętych co znim gadaiać/ ſerceſmy mu y dobrą myſł wráćali. *SkarŻyw 335; GórnRozm N3v*.

gadać około czego (2): *BielKron 407v*; Alexándriyſki Doktor vczenia wielkiego/ Niech do Ruſi przyiedzye do Orzechowſkiego/ Naydzye z nimi co gádác tak około boiu *PaprPan S2v*.

gadać z kim (27): *BierEz B3, K2v; FalZioł V 52; KromRozm I K4v; BielKom E2v; KrowObr 74v*; Ionátá máiać wielką miłoſć przeciw Dawidowi / wyſtrzegł go y kazał ſie mu ſehronić/ áżby pirwey z oycem gadał. *BielKron 65v, 194, 242v, 372, 407y; OrzQuin H2v; PaprPan S2v; SkarJedn 253*; Kto z mądremi częſto gada/ być bez pożytku iákiego z mądroſci ich niemoże *SkarŻyw A4, 47, 193, 299, 310, 335, 453; MWilkHist K3; CzechEp 127 marg*; Ieſus we dwunaſcie lećiech z Doktory gada. *WujNT 196, 467. Cf »z sobą gadać«*.

gadać o kim, o czym (23): *OpecŻyw 83 [2 r.], 167v; BielKom E2v; Mącz 480c; OrzQuin H2v; SarnUzn B2*; Ale iżeſmy o Mſzéy/ y o cíele páńkim gadáli/ mówmy teraz o Kápláńſtwie *BiałKat 361; CzechRozm 222v*; Ieſli Páweł/ powiáda/ trábá Duchá S. vćiekł ſię do Piotrá/ áby tym ktorzy w Antyochiey o zakonie gadáli/ wątpienie roſtrzygnione y rozwiázane przynioſł: dáleko my więcey podłemi będąc/ do ſtolice Apoſtołſkiey vciekamy ſię/ ábyſcie náſzym ránom lekárſtwo podáli. *SkarJedn 129; SkarŻyw 335; MWilkHist I4v, K3v*; Aiſz mi nawſzitkie interregna/ pamietaiac na dobre poſteпки tego tam piaſta/ zawzdi opiaćcie gadami/ tzego tak ſie batzi dokazac niemozemi/ bi ſnac itakowi cud iako na on tzas Pan Bog nadkim okazec racel *PaprUp B*; nie zatrudniaiać tedi tzaſu o inſzem [*Piaſcie*] gadaimi *PaprUp B*; Iá tedi to otzijm wi iawnie gadacie/ [...] tu wiednei grumadzie

zlatziwfi/ chwalic y ganic bede *PapRUp* F4, L3v; *SarnStat* 1263; *KlonWor* 53; *ZbylPrzyg* A4. Cf *Frazy*.

Frazy: »nie masz o czym gadać« (1): Iefliże możem pokázác/ że w tym fłowie Bog ná tymże mieýfcu rozumie fie y zámyka fie nie tylko Ociec ále y Syn y Duch s. tedyć nie máfz o czym gadać/ iedno wierzyc że Ociec s Synem y z Duchem s. fą ieden Bog. *SarnUzn* C5.

»prożno i gadac; prożno [jest] o tym gadać« (1; 2): *Prot* C; Bá y prożno o tym gadać Iżby fię wam miał vkázác. *MWilkHist* 13; Nowéby fie trzydzieścią złotych mi fpráwiły: A ták fie w tych náieździ. (–) Próżno y gadać/ Co wždy nowe to nowe *WyprPl* B2v.

Zwroty: »sam w sobie, sobie, z sobą gadać« = *mówić do siebie*.(1 : 1 : 1): Chodzień iedeⁿ gdy w drogę śpiał/ Idąc táko fobie gadał *BierEz* L3, E2v, L3v.

»sobie, (po)społu, między sobą, z sobą gadać« = *rozmawiać* [szyk zmienny] (4 : 3 : 3 : 1): Gdy tak rozmáwiali/ pán Iezus przyłączył fie k nim [...] pytaiąt [...] tzo by fpolu gádali *OpecŻyw* 167v, 167v; á gdy ocyec vmarł bracya gadaiąc z fobą a boiąc fye by nie wfpmietał na krzywdą którą od nich cyrpiął á przyśfedfzy do niego mowili *HistJóz* E4; *MurzHist* S2v; y fám Krol ná koniec zginie: iákofťá teraz między fobą gadałá *OrzRozm* Lv; *BielKron* 407v; *OrzQuin* H2v; *KochMon* 24; A toli fobie gadawa Ieden drugiego pytała. O Iezuśie Názaráńfkim O onym Proroku wielkim. *MWilkHist* I4v, K3v; *GórnRozm* N3v.

Szereg: »gadać, (to jest) dysputować« [szyk 1 : 1] (2): *KwiatKsiąż* L2v; Venit iam in contentionem, utrum sit propabilis, O tym fie dziś fwárzå/ gadåyå/ dífputuyå/ etc. *Mącz* 480c.

4. *Spierać się* (3) : A ięty gárdłå wfpominać/ Swe cudnieýfze każde mnimåć: Y táko dłuęo gadały/ Aż fie fpołem podrapåły *BierEz* Mv, P.

gadać z kim (1): Rzekł Pan/ bych nálażł we wfzýtkim miefcie Sodomie pięćdziefiåt fprawiedliwych/ przepuściłbych mieýfcu dla nich. Rzekł Abráám/ gdyżem począł s Pánem moim gadać/ będąc proch á cień. A iefliby czterdześci było dobrych w Sodomie/ przepuściłfzi wfzýtkim? *BielKron* 12.

5. *Mówić, rozmawiać, gwarzyć, opowiadać; agere cum aliquo de aliqua re, argutari, colloqui, colloquium facere a. serere, communicare, commutationes inter se facere, confabulari, friggere, frui colloquio, gargaridiare, garriditare, garrire, oblatrare, orationem habere cum aliquo, sermone alicuius frui, sermone levare, sermonem conferre a. copulare a. facere a. habere a. instituere, venire in collocutionem, verba fundere* Cn (57) : *ForCnR* Bv; A czymże fie tho dzieie/ gáday? *RejZwierc* 135v, 197v; *PapRPan* X2; Lecż dłuęey nie gadaiąc/ do Dom fie pófpiefzmy *PaxLiz* C4; *KlonWor* 5.

gadać co (6): Xánt rzekł á coż wždym mowilå Wdźięcználi kołaczå byłå: On rzekł iż nic nie gadałå/ Wfzåkożby cię rádå widziålå. *BierEz* C3v, C2v, D4v; *MWilkHist* Ev, Fv; *BielSen* 9.

gadać ku komu (1): Xánt ná przyiaćioły poźrzał/ A z fromem knim táko gadał *BierEz* C2v.

gadać z kim (40): Xánt iż nań przyczyny niemiał/ Iuż ták fobie milczåc fiedział: Innå rzecż z gośćmi gadaiąc/ A w śmiech pierwfzå obracåiąc. *BierEz* C2v, A4, B2, B3 [2 r.], D2, F4v (12); *OpecŻyw* 8, 166v; *FalZioł* V 50; *GroicPorz* 11; *Leop Apoc* 21/15; *BielKron* 100, 198, 245v, 450, 460v; *BudNT Ioann* 4/27; *CzechRozm* 51v; Zátym Bog wfzechmogåcy uiech [!] fám gada s tobå *PapRPan* B2; *SkarJedn* 43; On ták cwielki Prorok nierzekł: ty mnie tákiego ktory z Bogiem gadam vczyć y rádźić mi

chceł? *SkarŻyw* 484, 479, 484; *Vłtniechmy* z łamym gadały *Zá* nogichmy go trzymáły. *MWilkHist* I2v; *BielSen* 9; *WujNT* 861 *marg*, *Apoc* 17/1, 21/9, 15; *Moyzełz* rzekł: Nie vwierzą mi Pánie ábyś ty zemną gadał/ y to mi poruczył. *SkarKaz* 417a, 487b, 580a; *SkarKazSej* 699b. *Cf zwrot*.

gadać o kim, o czym (4): *Zátym* kmoirá rzekłá wdowie/ Porozumieyże ludzkiey mowie: Bo iáko temu ołłowi/Táko też twemu ślubowi. Włzyfcy się będą dziwować/ A cały dzień o nim gádác: *Wtorego* dnia łzmer všiędzie A trzeciego iuż nie będzie. *BierEz* R4v, B4; *Prot* A2v, A3.

Zwrot: »sobie, z sobą gadać« (2 : 1): Ośieł z wołem trawę iedząc/ Chodzili łobie gadáiąc *BierEz* O2; *OpecŻyw* 11v; Iużci łobie coś gadáią *Milczęcie* iedno/ namćiláią. *MWilkHist* Ev.

Szeregi: »gadać albo mówić« (1): *Zaden* iednák nie rzekł: co gadałz/ albo co mowiłz z nią [*Quid quaeris? aut quid loqueris cum ea*]? *BudNT Ioann* 4/27.

»gadać i rozmawiać« (1): ij poczęłafta s łobą gadatz ij rozmawiatz/ dwie gwiazdzie niebiefskie matki łwięte. *OpecŻyw* 11v.

W przen (1) : Bywáły *Rotman* łacwie łię w tym łpráwi/ Bo łię ná prądzie wodá kędzierzáwi: Czáłem też gada/ przełtrzege z dáleká/ Głółem człowieká. *KlonFlis* F2v.

Synonimy: 2. *baczyć, dobaczać się, dogadać się, dohadywać się, domniemawać się, domysłać się, dorozumiewać się, dzierżać, mniemać, pobaczać, poczuwać, porozumiewać, praktykować, prorokować, przebaczać, przeglądać, przejrzeć, przepatrować, przyść, rozumieć, sądzić, uważać, wieszczyc, wyrozumiewać, zaczuwać, zgadywać*; 3. *dyskuować, dysputować, rozprawiać, rozważać, rozwodzić się*; 4. *sprzeczać się*; 5. *goworzyć, mówić, rozmawiać*.

Formacje współrdzenne: *pogadać, przegadać, zagadać, zgadać; zagadnąć, zgadnąć; zgodnąć; gadywać, odgadywać, ugadywać, zagadywać*.

Cf **GADAJĄCY, GADANIE, GATAĆ**